

VRHOVNI SUD CRNE GORE

IZMEDJU KAMENA I NEBA

Istorija crnogorske države koju karakteriše vjekovna „borba neprestana“ za voljnost, slobodu i nezavisnost, fenomen je zasnovan na autonomiji samoodređenja čiji je cilj tirjanstvu stati nogom za vrat, dovesti ga k poznaniju prava (Njegoš).

Crna Gora je jedini državni prostor kojeg je sačinjavala zajednica slobodnih ljudi, čija je društvena regulacija počivala na sistemu moralnih normi, običaja, autohtonih i originernih shvatanja pravde, pravice, čovječnosti, hrabrosti i čojskih zakona, što su ih vajali najbolji i najmudriji sinovi crnogorskog naroda a istorija svome potomstvu u vječnu slavu predala, a čije su institucionalne sudske forme sudile po duši i savjesti i načelima pravde i pravice, čije je geslo iskazano u etičkoj filozofemi: Čovjek je čovjeku Bog.

Crna Gora u svom milenijumskom trajanju ostavila je istorijsku zublju o slavi svojih ratnih podviga zadivivši čitavi svijet, a čiji su bojni podvizi začinjani heroikom njenih vitezova, proslavili Crnu Goru i njenu slobodarsku slavu iznad onih kojim su se nekada slavili Maraton i Termopili. Britanski ministar, predsjednik, naučnik, prosvjetitelj i humanista Villiam Ewart Gladstone je 1877. u svom eseju Apoteoza Crnoj Gori, objavljenom u Londonskom časopisu Nineteenth Century“ (1877), koji je znatno doprinio priznanju crnogorske nezavisnosti na Berlinskom kongresu 1878. rekao: Crna Gora je veliko čudo u istoriji. Njene vladike presedavaju Senatom, a njeni ratni podvizi nadvisuju one nad Maratonom i Termopilima. Ovo je Crna Gora iskazala i u svojoj novijoj povijesnici, a pogotovo veličanstvenim Trinaestojulskim ustankom (13. juli 1941) kada je jedan mali narod, masovnim ustaničkim pokretom odupro se najmoćnijoj vojnoj armadi i ratničkoj imperiji novoga doba, njemačkome Vermahtu, pruživši otpor fašističkim zavojevačima, nakon čega je Žan Pol Sartr kazao da je Trinaestojulski ustanak crnogorskoga naroda jedan od najviših uzleta u ljudskoj povijesnici nakon Francuske buržoaske revolucije, a Šandor Petefi, madjarski pjesnik, rekao: Crna Gora je najdragoceniji dar i najljepši biser u ljudskoj istoriji.

Crna Gora ima prvu državnu štampariju na svijetu koju je, u početku na Obodu, Riječki grad, a potom na Cetinju, 04.01.1494. formirao Djurđe Crnojević, u kojoj je štampana prva štampana knjiga u Južnih Slovena Oktoih prvoglasnik.

Svojim geografskim položajem Crna Gora pripada srednjem Mediteranu, odnosno Južnoj Evropi. Njena površina obuhvata prostor od 13,8 hiljada km² i približno 680.000 stanovnika.

Izuzetne prirodne ljepote i ponekad nevjerovatni kontrasti prirode, čine Crnu Goru izuzetno atraktivnom i raznolikom. Teško je naći sličnu državu u kojoj se na manjem prostoru neposredno prožima praktično sve što postoji na planeti. Klimatski tipovi, reljefna konfiguracija, prirodna bogatstva, raznovrstnost flore i faune, u svom jedinstvu prikazuju Crnu Goru kao izuzetnu turističku atrakciju.

Četiri nacionalna parka i brojni zakonom zaštićeni objekti prirode, raznovrstan biljni i životinjski svijet, jedna od dvije evropske prašume, najjužniji zaliv glečerskog porijekla na svijetu, najduža rijeka ponornica na svijetu (Zeta), najveće jezero na Balkanu (Skadarsko jezero), najčistija rijeka u Evropi (Tara), samo su jedan dio prirodnih rariteta koji ilustruju jedinstvenu ljepotu Crne Gore. Planinske ljepotice Durmitor (2.522 mnm), Lovćen (1.657 mnm), Sinjajevina, Bjelasica, Orjen, Rumija, Komovi (2.487 mnm), Moračke planine, Prokletije (2.534 mnm), planine Kučke krajine, Paštrovska gora, Prekornica, Garač i dr., jedinstveni kanjoni rijeka Komarnice, Morače, Mrtvice i Cijevne.

U cilju očuvanja prirodnih bogatstava Crne Gore i zaštite identiteta prostora na kome živimo, država Crna Gora je prema prirodi uspostavila najprisniji odnos.

Crna Gora je prva i jedina ekološka država na svijetu koja je ovaj status proglasila Deklaracijom o ekološkoj državi Crnoj Gori (20.09.1991) i ustavno sankcionisala i važećim Ustavom Crne Gore (2007).

HELENSKA KULTURNA BAŠTINA

Crna Gora je sukcesor helenske kulturne baštine, njenog moralnog, filozofskog, duhovnog, humanističkog i prosvjetiteljskog nasljeđa. Ovo se naročito ogleda u analogiji principa helenske etike i crnogorskog moralnog kodeksa, koji je po svojim ontološkim supstratima i principima života obilježio humanističko tkivo ljudske civilizacije pod sholastičkim imenom: *Honestas heroica montenegrina* (G.Gezeman), te shvatanjima pravde, slobode, čovječnosti, hrabrosti, milosrđa, dobročinstva, istinoljubivosti, kosmopolitizma, autonomije ličnosti, gostoprimstva i sl.

CIVILIZACIJA ILIRA – TEKOVINA LJUDSKOG DUHA

Iliri kao etnička zajednica su kao indoevropski narod doselili na Balkan oko 2000. g. prije n.e. zajedno s Tračanima. Bili su poznati pod nazivom Pelazgi. Oni su nastanjivali krajeve današnje Crne Gore i pripadali su „pravim Ilirima“. (Iliri proprie disti). Poznata ilirska plemena su: Hainci, Tamlanti, Enhelejci, Dasareti, Pirusti, Albani, Labeati, Dokleati, Skritoni, Melkumani, Dermisti, Plereji, Adrijeji, Autarijati, Daorsi, Isejci. Isticali su se plemenitošću, radošću, hrabrošću i umjetničkim nadahnućem. Bavili su se stočarstvom, rudarstvom i pomorskom trgovinom. Njihovi poznati centri bili su: Risan (kraljica Teuta), Skadar i Medun (Metheon).

Rodonačelnici Ilira, po legendi, su Kadmos i Harmonija koji su, kao osnivači Tebe, doselili u oblasti ilirskoga plemena Enhelejaca (Boka Kotorska) i osnovali naseobinu Buthua (Budva). Njihov sin zvao se Ilirikos. Fetiši Ilira bili su: zmija, konj i kokot. Ilirska država srušena je nakon Trećeg ilirskog rata (168. g.) kada je Rim slomio otpor ilirskog kralja Gencija.

PREVALITANA – PROVINCIJA IZMEĐU ISTOKA I ZAPADA

Rimski car Dioklecijan (284–305) je 297. godine podijelio Rimsko Carstvo na četiri prefektore: Orijent, Ilirik, Italia i Galia. Svaka se prefektura dijelila na diaceze, kojih je bilo 14, a ove na provincije, kojih je bilo 120. Balkansko područje, pripadalo je prefekturi Italije (Panonija i Dalmacija) i Ilirikuma – Mezije, sa šest provincija i Makedonija. Gornja Dalmacija se izdvaja iz provincije Dalmacije u novu provinciju Prevalis – Prevalitana kojom su upravljali precezi – upravnici sa titulama: iudex, rector, moderator. Prevalis, sa granicama koje obuhvataju i današnju teritoriju Crne Gore, čiji administrativni centar je bio Skadar, nastala je 297. g. i docnije ulazi u sastav Istočnog Rimskog Carstva (Vizantija). Šedište prevalitanske arhiepiskopje bio je Skadar, docnije je premješteno u Istočni Ilirikum (Justiniana prima – Carev rodni grad). U Prevalitani su se prelamali kulturni uticaji Zapadnog i Istočnog Rimskog Carstva. Dijelila se na oblasti: Podgorje (Submontana) i Zagorje (Transmontana). Oblast je bila podijeljena na župe, docnije knežine.

SKLAVINIJA DUKLJA

Neseobine, teritorijalne oblasti koje su naselili stanovnici novodoseljenih slovenskih plemena, tokom V–VI vijeka, zvale su se sklavinije. Vizantijski pisci nepoznata plemena nazivaju Sloveni, od pojma sloviti – razgovarati, opštiti, sporazumijevati se međusobno (Anti, Veneti). Oni, po Prokopiju, žive od iskona u demokratiji i slobodi, čija je najviša političko–upravna instanca – vojno–demokratska skupština, kao neposredno predstavništvo narodne volje. Ovu ustanovu nasljeđuju i razvijaju docnije Crnogorci, preko Opštencnogorskog zbora (Vladika Vasilije: Crna Gora je jedan opšti sabor naroda). Jedna od sklavinija bila

je i Duklja (Doclea). Tu su ostaci grčko-ilirske, romanske, vizantijske i slovenske civilizacije. Njene granice su bile od Drača, Lješa, Ulcinja, Bara do Kotora, Raške, Dalmacije i Bosne.

DRŽAVA DUKLJA

Prva crnogorska država zvala se Duklja, nastanjena ilirsko-romanskim i slovenskim stanovništvom, a nastala na prostoru Prevalitane (Prevalis) pozno-antičke provincije. Ona je bila kneževina na čelu sa knezom (banom). Biraio ih je narod kao svoje vladare, iz nasljednog plemstva, iz svoje sredine. Knez je bio vizantijski arhont, tj. provincijski namjesnik, pa je tako na olovnom pečatu dukljanskog kneza Petra, pisalo: Petar, arhont Duklje. Amin.

Dukljanski knez Vojislav u čuvenoj Tuđemilskoj bici, kod Bara, 07. oktobra 1042. pobijedio je vizantijsku vojsku od oko 40.000 pripadnika ostvarivši faktičku državnu nezavisnost Duklje. Njegov nasljednik Mihailo dobio je 1077. od rimskog pape Grgura VII kraljevske insignije – zastavu, plašt i krunu, kao simbole državne nezavisnosti i titulu: Michael sclavorum regii. Ovime, Duklja dobija i zapadno-evropsko priznanje svoje državne nezavisnosti. Vezati se za papinsku krunu značilo je biti slobodan i nezavisan, a postati vazalom Vizanta značilo je biti podanik.

Dukljanski kralj Konstatin Bodin, sa prijestonicom u Skadru, je 1081. proširio oblast Dukljanske države na Travuniju, Zahumlje, Rašku, Bosnu i djelove Hrvatske, Albanije i Makedonije i bio proglašen za makedonskog cara, u Prizrenu. „Duboki su temelji ovog obnovljenog Kraljevstva, oni sežu do nekadašnjih dukljanskih vladara, Vojislava, Mihaila i Bodina“. (Kralj Nikola I Petrović, prilikom proglašenja Kraljevine Crne Gore, 1910.) .

Na čelo Duklje, dok je bila provincija, stajao je ban sa sedam prisjednika – savjetnika, satnika. U njegovim ingerencijama bila je sudska, upravna i vojna funkcija. Uz bana i njegove sudove, kao podvrgnut carskoj kruni, stajao je župan, preko koga je car vršio svoje prerogative egzekutive i njegovi županijski sudovi.

DUKLJANSKI ZBORNİK OBIČAJNOGA I PISANOGA PRAVA

– METHODES (RATIONALE)

Methodes ili Rationale je kodifikovani zbornik pisanoga i običajnog, zemaljskog i crkvenog prava prve crnogorske države Duklje, koji je sadržavao imovinske, porodične, administrativne, nasljedne, trgovačke, kaznene i norme finansijskog prava, koje je Duklja, kao nezavisna država (od 1042), preuzela kao sukcesor, iz okrilja vizantijske države s područja zemlje majke-provincije Prevalis, čiji su zameci položeni na Duvanjskom saboru 822. g., pod Svetopelekom, kao poglavarem provincije Dalmacije. Poznat je pod oba imena, a pominje se u Ljetopisu Popa Dukljanina (Sclavorrurum Regnum).

ZETA – NASTAVAK DRŽAVNO-PRAVNE TRADICIJE

Zeta je prvobitni naziv za oblast u okviru ranije državne teritorije Duklje, koja se kasnije našla pod vlašću raške države i njene dinastije Nemanjića (1016–1180), ali mijenjajući svoj naziv od XIII vijeka kako bi se izbrisala svijest o prethodnoj državnoj tradiciji. Već od sredine XIV v. (1355–1496) Zeta je naziv za srednjovjekovnu crnogorsku državu.

Krajem XIV v. teritorija Zete se dijeli na Gornju i Donju Zetu, a za vrijeme najveće moći dinastije Balšića (1355–1421) obuhvatala je prostor od donjeg toka rijeke Morače do Dubrovnika i od Lovćena do Prizrena, s primorskim gradovima, osim grada Kotora. Od druge polovine XV vijeka naziv Zeta biva potisnut novim nazivom državno-pravnog organizovanja – Crna Gora.

STVARANJE NOVOG DRŽAVNOG OBLIKA NA STARIM TEMELJIMA – CRNA GORA

Crna Gora je ime za državu Crnu Goru, koja nastavlja državnu povjesnicu i tradiciju ranijih država – Zete i Duklje. Najprije se javlja za geografski lokalitet pomeđu Lovćena i Skadarskog jezera još tokom XIII v. a od sredine XV v. i kao naziv za državu za vrijeme vladavine Stefana Crnojevića (1455–1464).

Naziv Montenegro (tal.: monte–planina, brdo; nero–crn) javlja se u mletačkim izvorima polovinom XIV vijeka. Naziv Crna Gora potiče od crnih, gustih šuma kojima je prekrivena njena teritorija.

U otomanskim istorijskim izvorima Crna Gora se naziva Karadag (tur.; caradag; cara–crn, dag – gora).

Od početka zavojevanja otomanske imperije 1496. Crna Gora je bila teritorijalno podijeljena na četiri crnogorske nahije (Katunska, Riječka, Crmnička i Lješanska), sedmoro Brda (Bjelopavlići, Piperi, Rovca, Morača, Vasojevići, Kuči i Bratonožići), Hercegovačka plemena (Banjani, Riđani, Grahovljani, Pivljani, Šaranci, Jezerci, Nikšići, Drobnjaci, Trebješani, Rudinjani i Župljani) i Crnogorsko primorje (Pobor, Maine, Brajići i Grbalj). Svoju unutrašnju upravu organizovala je ujedinjenjem duhovne i svjetovne vlasti u ličnost vladike – kao poglavara crnogorske države i to po modelima principata (1496–1696) i po principu vladikata (1696–1852). Ipak, Crna Gora, tokom tog istorijskog perioda nije bila teokratska država, jer je sve odluke crnogorskog vladike (vladar) morao potvrditi Opštecrcnogorski zbor, dok je sve odluke Opštecrcnogorskog zbora, kao najvišeg demokratskog i vojnog predstavništva naroda, potpisivao vladika.

Donošenjem političko–pravnog akta Stege, počinje proces formiranja moderne crnogorske države putem teritorijalnog ujedinjenja Crne Gore i Brda nakon slavni pobjeda nad otomanskom silom 1796. na Martinićima i Krusima.

Crnoj Gori na Berlinskom kongresu 13. jula 1878. je samo, de iure, potvrđena ranija, vjekovima ostvarena faktička nezavisnost.

CRNOGORSKI PRAVNI SPOMENICI

I. Žilama za kamen

- Dukljanski zbornik običajnog i pisanog, crkvenog i zemaljskog (imovinskog, kaznenog, porodičnog, administrativnog, trgovačkog, finansijskog, nasljednog) prava – **METHODES (RATIONAALE)** – 822. g.
- **BRATOVŠTINA KOTORSKIH POMORACA**
-**POMORSKI SUD** – 809.
- **ILOVIČKI ZAKONIK** – 1262.
- **SAVINSKI ZAKONIK** – 1512.
- **MORAČKI ZAKONIK** – 1615.
- **KOTORSKI STATUT** – 1300.
(STATUTA ET LEGES CIVITATIS CATHARI)
- **BUDVANSKI STATUT** – 1345.
(STATUTA ET LEGES CIVITATIS BUDUAE)
- **GRBALJSKI STATUT** – 1427.
- **PAŠTROVSKE ISPRAVE**

- **CRNOGORSKI MORALNI KODEKS**
(HONESTAS HEROICA MONTENEGRINA)
- **NARODNI PRAVNI OBIČAJI**
(KUŠTUM ZEMALJSKI, ADETI)

II. Svetionici na obzorju vjekova

- **DUKLJANSKO ZETSKE POVELJE** XI vijek
- **POVELJE BALŠIĆA I CRNOJEVIĆA** 1368–1420.
- **CETINJSKI LJETOPIS** – 1650.
- **ZAKONIK IVANA CRNOJEVIĆA** – 1482.
- **STEGA** – 1796.
- **ZAKONIK OBŠČI CRNOGORSKI I BRDSKI** 18/31.10.1798.
(**ZAKONIK PETRA I**)
- **VASOJEVIČKI ZAKON U DVANAEST TOČAKA** –1829.
- **ZAKONI OTEČESTVA** – 1833.
- **OPŠTI ZEMALJSKI ZAKONIK** – 23.04.1855.
(**DANILOV ZAKONIK**)
- **PROJEKAT DRŽAVNIH REFORMI** – 1879.
–Državni Savjet, Ministarstvo, Veliki Sud (umjesto Senata)
- **OPŠTI IMOVINSKI ZAKONIK**
ZA KNJAŽEVINU CRNU GORU – 1888.
(**BOGIŠIĆEV ZAKONIK**)
- **NIKOLJDANSKE DRŽAVNE**
(**SUDSKE I UPRAVNE**) **REFORME** – 06/19.12.1902.
–Zakon o Knjaževskoj vlasti i Državnom Savjetu;
–Zakon o činovnicima građanskog reda,
–Zakon o sudskoj vlasti,
–Zakon o ustrojstvu sudova,
–Zakon o gradjanskoj sudskoj nadležnosti,
–Zakon o krivičnoj sudskoj nadležnosti i
–Zakon o našljedstvu Prijestola crnogorskog.
- **ZAKON O SUDSKOM POSTUPKU**
U GRAĐANSKIM PARNICAMA – 1905.
- **ZAKON O ŠTAMPI** – 1905.

- **USTAV ZA KNJAŽEVINU CRNU GORU** – 1905.
- **ZAKON O MINISTARSKOJ ODGOVORNOSTI** – 1906.
- **KRIVIČNI ZAKONIK ZA KNJAŽEVINU CRNU GORU** – 1906.
- **ZAKON O UREĐENJU DRŽAVNOG SAVJETA** –1906.
- **ZAKON O JAVNIM PRAVOZASTUPNICIMA** –1909.
- **ZAKON O SUDSKOM POSTUPKU U KRIVIČNIM DJELIMA** – 1910.
 - **VOJNO–KRIVIČNI ZAKON** – 1910.
 - **ZAKON O USTROJSTVU SUDOVA** – 1910.
 - **TRGOVAČKI ZAKONIK** – 1910.
 - **ZAKON O DRŽAVNOM NOVCU** – 1910.

III. Forumi pravde i pravice

- **BANSKI I ŽUPANIJSKI SUDOVI U DUKLJI**
- **BRATOVŠTINA KOTORSKIH POMORACA**
 - **POMORSKI SUD** – 809.
- **NOTARIJATI:**
 - **KOTORSKI** – 1300.
 - **BUDVANSKI** – 1345.
- **SUD GRADA KOTORA**
- **SUDOVI DOBRIH LJUDI**
- **NARODNI SUDOVI**
- **SUD CARSKI I PATRIJARŠIJSKI** – 1482.
- **SUD VLADIKE DANILA** –1713.
- **SUD VLADIKE VASILIJA** – 1751.
- **SUD ŠĆEPANA MALOG** – 1771.
- **BANKADA – STOL OD PRAVDE (SUD U PAŠTROVIĆIMA)** –1423.
- **SUDOVI U BOKI KOTORSKOJ**
 - za vrijeme Mletačke republike – 1684.–1797.
 - za vrijeme Austrougarske – 1797.–1805.
 - za vrijeme Rusije – 1805.–1807.
 - za vrijeme Francuske – 1807.–1813.
- **STANAK**
 - Veliki** (Plenarium stancium)

–Mali (Stancium parvum)

- **NEZER**
- **PLEMENSKI SUDOVI**
- Pomiriteljni sudovi, vijeća izabраниh ljudi, sudovi umira krvi, sud krvi.
- **NAHIJSKI SUDOVI**
- **POLJAČKI SUDOVI**
- **PRAVITELJSTVO SUDA CRNOGORSKOG I BRDSKOG – 1798.**
(KULUK – višečlani putujući sud)
- **PRAVITELJSTVUJUŠĆI SENAT CRNOGORSKI I BRDSKI**
–1831.
- **KMETOVSKI SUDOVI**
- **KAPETANSKI SUDOVI**
- **NAČALSTVA**
- **OPŠTINSKI I VAROŠKI SUDOVI**
- **VIJEĆA MUDRIH LJUDI (STARACA – PLJAKE)**
- **ŠERIJATSKI SUDOVI**
- **KONSISTORIJA – DUHOVNI SUD – 1903.**
- **OBLASNI SUDOVI**
- **VELIKI SUD** – kao najviša i poslednja (apelaciona) sudska istanca
–08.03.1879. (Glas Crnogorca, 10.03.1879.).
–Unutrašnji Pravilnik Knjaževskog Velikog suda, Cetinje,
27. januar 1903.
- **VRHOVNI SUD CRNE GORE**
– 01.06.1945. (Sl.list NRCC, br.1/1945 od 10.07.1945.).

IV. Multikultura – ljepota i bogatstvo razlika

- **STATUTA ET LEGES CIVITATIS CATHARI – 1300.**
- **STATUTA ET LEGES CIVITATIS BUDUAE – 1345.**
- **DUŠANOV ZAKONIK – 1346.**
–primjenjivan na Primorju i u Paštrovićima
- **KANUN LEKE DUKAĐINIJA – 1410.**
(KANUNI I LEKĚ DUKAGJINI)
- **ŠERIJATSKO PRAVO**
Kuran, Sunet, Idžma – ul umet, Kijas,
Urf (adet, običaj), Er–rei (slobodno uvjerenje)

- **ŠERIJATSKI SUDOVI**
 - sreski šerijatski sudovi
 - vrhovni šerijatski sud

NA VRELIMA CRNOGORSKE JURISDIKCIJE

Proklet bio svaki brat Crnogorac koji bi dobjekšćeg čoeaka i na samu vjeru nevjernoj tragi iz ove slobodne zemlje preda. U slobodnu zemlju stupivši ma koga roda ili plemena bio sin mora bit slobodan i jeste, a ne u ropstva verige da pada iz kojeg je umakao da slobodu nađe. Naša vrata slobode nek su svakom slobodi ištućem, otvorena.

(Filozofsko – pravna postavka institucije pribježištva (utoke, utočišta, azila), koju je dao Petar I Petrović, vladar crnogorski, a koja je ustanova inaugurisana Zakonikom Ivana Crnojevića iz 1482. – član 4, Cetinjski ljetopis, str.65 a), Cetinje, 1962).

Otvori tome što bježi, zatvori onome što ćera.

(Kanun Leke Dukadinija, Zbornik običajnog prava Albanaca.)

Mi narod Crnogorski i Brdski... uspjeli smo našega otečestva presvetu svobodu i nezavisnost predkov naših s kroviju našeju obdržat i iskupit, i tako jošte mi jedini u prvobitnom stanju prirode proste nahodimo se... ovo je preimušćestvo svobodnoga Naroda i samo svobodni čojek može o tom misliti i to prvo upravo poznati, kako je u svobodnoj zemlji živjeti i pravdu čelovječestva rukovostvovati, koje zakonosudejstvo naše ne zaostaje u soproizvoljeniju i svojevoljiju sudacah i onizi ne mogu biti, koji ne poznaju crnogorsku prirodnu sistem, zbog koje se Crna Gora može klasićeskom zemljom svobode nazivati.

(Pismo Crnogorske Narodne Skupštine, sa Cetinja od 06. avgusta 1817. koje potpisuje guvernadur Vukale Radonjić, Mitropolitu Petru I Petroviću).

Planinska, krševita i besplodna Crna Gora... po nevolji je, na osnovu svog položaja, ostala pribježište mnogih koji su se spasavali od pogibije... Ovaj narod nije poznavao ni vladara ni potčinjenog... On je nastojao jedino da održi praiskonsku blagodet čojekovu – neogranićenu slobodu i da se njome naslađuje: Svaka porodica predstavlja malu nezavisnu vlast... Njihova neizmjerana ljubav prema slobodi i mržnja prema prinudama svake vrste prisiljavaju ih da ogranićavaju vlast svojih starješina kojima se, čak i u borbama, rijetko povinuju. Po završetku vojnićkog pohoda svaki se vraća u svoje stanište i upravlja svojom kolibicom...

Uveo sam Kuluk od 50 ljudi, pomoću kojega je bila zavedena prva uprava, koja je po opštoj saglasnosti napravila neku vrstu zakonika, po kojem se sudilo svakome bez pristrasnosti...

(Pismo Petra I Petrovića Njegoša, crnogorskog vladike, njegovoj svjetlosti Knezu Galicinu u Sankt Peterburgu, Cetinje, 06. oktobar 1825).

Zakonik, carstvujući kastigom, strašno prijećaše, praviteljstvo sud i pravdu činjaše, Kuluk s mjesta na mjesto iđaše i svaki zlodjeđ od straha treptaše...

Putnik mirno putovaše, trgovac slobodno trgovaše, radnik svoju radotu veselo radotaše i čoban svoju stoku bez straha pasijaše i Bogom blagoslovena tišina na sve strane prebivaše...

(Poslanica Vladike Petra I Petrovića, Crnogorcima i Brđanima, 06.10.1825)

Ni jedan narod ne može biti čestit ni srećan, u kojemu zakonitoga suda i dobrog praviteljstva nema i ni jedno praviteljstvo bez pomoći stojati ne može: zato, dakle, svi narodi svijeta na svako godišće daju u obšču miriju porjeđ, koliko je u kojemu mjestu i državi rećeno, a da to ne daju za drugo, nego za samijeh sebe, da se na one novce drži praviteljstvo, sudnici i vojska...

(Zakonik Obšču Crnogorski i Brđski, 28/31.10.1798/1803 – član 20.)

Kad sudci sjedu na svoje mjesto suditi stvari po njihovome razumu i razsuđeniju... Prvo: valja da se spomenu, što oni glasom naroda po volji Božijoj za sudce i upravitelje postavljeni jesu, a ne kako najamnici, no kako otci pravi i ljubitelji otećestva... Treće: paziti svoje obješčeniđe i zakletvu da ne prestupe ili po hajteru sude, nego po pravici malomu kako i velikomu... Četvrto: slušati jedne pak i druge strane razloge redom i nedopuštavati prste oliti rijeći davudžije da jedan drugome u rijeći ulaze i prekida govorenje...

(Zakonik Obšču Crnogorski i Brđski, 28/31.10.1798/1803 – član 22.)

Koi čoek po danas obeća ili kojemu sudcu dade mita, i ako se to doznade, neće biti potreba iskati na dalje, nego će on sam tijekom mitom sebe otkriti i kazat da nema pravice ni razloga suprot onoga, s kojim se hoće pred sudom pravdati i zato ima biti osuđjen kako krivac pod zatvor u tamnicu da stoji za svaki cekin neđelju danah, a to mito, koji bude dao ili obećao, da pođe u opšču miriju i da se obeća i dade soku, koji bi nasoćio unaprijed sudca mitnika iz onih glavarah, što su po dogovoru zemaljskomu za sudnike i upravitelje zemaljske postavljeni ili ostaloga čojka, koji bi ikakvomu sudcu dao ili obećao mito.

(Zakonik Obšču Crnogorski i Brđski, 28/31.10.1798/1803 – član 25.)

Dužnost svakoga sina otečestva veže i ponuđa da on bude vjeran i uzdan svojem otečestvu i da ga ni jedno blago i bogatstvo od toga razdvojiti ne može, niti ga podmititi da se nazove izdajnik i nevjernik svoje braće i otečestva; u ovu se dužnost mi svikolici nahodimo, budući svi rodjeni i vospitani u jednom otečestvu, ali po nesreći malo je nas koji ovu blaženu i svake česti i pohvale dostojnu dužnost poznajemo; daj bože! što bi ona u poznanje naše svima došla i što bi mi pravi sinovi i ljubitelji dražajšeg otečestva savokupno i nerazdvojeno i unaprijed mogli nazivati se. Po čemu i potrebno jese da kako sudci i upravitelji, tako i svaki koji na opštenarodnu svojega otečestva službu opredjeljen i postavljen budet, imade najpriđe učiniti zakletvu ot vjernosti po nižepisanom načinu, kako se to čini medju svijem narodom i u sve velike i male države."

(Zakonik Obšči Crnogorski i Brdski, 28/31.10.1798/1803 – član 33.)

Crna Gora je republika u kojoj se jednakost podržava siromaštvom, nezavisnost hrabrošću, a zakon zamjenjuje običajem. Ova mala oblast upravlja bez štampanih zakona. Crnogorci ne plaćaju nikakve poreze, nemaju državne kase, upravljaju sami sobom i žive spokojno i srećno. Uprava Crne Gore može se nazvati izbornom i narodnom.

(Vladimir Bronevski, ruski naučnik, nakon posjete Crnog Gori, 1806)

Na crnogorskim majskim poljima na kojima biraju svoje vladare i donose odluke od opšteg značaja vidio sam Crnogorce i divio se njihovoj čudesnoj hrabrosti za koje bi Polibije i Ksenofont istrošili svoja pera i svitke papirusa da ih do detalja ispričaju.

(Marnije, francuski kulturni poslanik, 1852)

„Svaki Crnogorac i Brđanin jednak je pred sudom (član 1).

Svakom Crnogorcu i Brđaninu po naslijeđenoj i do sad sačuvanoj slobodi ostaje i po danas i unaprijed, čest, imuće, život i sloboda njegova obezbjeđena, niti može ni jedan Crnogorac niti Brđanin niti sud pravednome bratu Crnogorcu i Brđaninu u ove svetinje dirati (član 2).

Knjaz kao Gospodar naše zemlje kojemu se sve smrtne presude, koje bi vrhovni sud presudio, podnositi imaju, ima pravo i vlast pomilovanja dijeliti (član 5)".

(Zakonik Knjaza Danila I, 23.04.1855)

Kod Crnogoraca nema tjelesnih kazni nego plaćaju globu... Budući je Crna Gora razdijeljena na nahije, a nahije na plemena, to svako pleme ima za se svoje sudce...koje bira sam narod i to svako pleme zasebno... Svake godine biva zbor iliti skupština... đe se na novo dogovaraju i biraju sudce... Ovakove međusobno od plemena izabrane sudce, Vladika kao gospodar zemlje samo potvrdi i prizna izbor sudija, niti on može Crnogorcima kao slobodnom narodu ikoga silom i preko volje naroda i onog plemena stavljati kog ono pleme ne želi i neoće... Male prestupke sami rješavaju, bez daljeg pitanja i izvješća a za veće prestupke koje nijesu kadri sami riješiti oni idu vrhovnome sudu ili savjetu (senatu) koe e prie obstajalo pod imenom „vrhovno praviteljstvo“, đe se sve konačno rješava... Sav se sud i sami vrhovni tako obrće i postupa kao edna velika porodica...Crnogorac uvažava čest i svoj slobodu koja mu više valja no sva bogatstva i voli svu svoju sirotinju izgubiti nego sramotno i crnim obrazom među svojom ostalom slobodnom braćom živiti...

(Milorad Medaković, Povjestnica Crne Gore od najstarijeg vremena do 1830)

Najpreča je pravda, jer je pravda temelj državama. Zato sam evo i pregao da pravdu uložim u temelj novouređenoj državi crnogorskoj. Pravde je bilo i do sad u Crnoj Gori, ali je to bila pravda osamljenog u svojim stijenama Crnogorca koji na kremenu od puške življaše. Danas se hoće pravda za gradjanina crnogorskog... Hoće se pravda u suštini ista, ali pod drugijem oblicima, jer su se i oblici našeg društvenog i ekonomskog sastava izmijenili.

Pred ovim zakonom da umukne svačija volja, a neka se čuje samo volja njegova, volja zakona... Od svih vlasti, a naročito od sudija, najstrože zahtijevam da su strogi i savjesni vršioци zakona i da u primjeni zakonskih određenja ne gledaju ni ko je ko, ni ko se kako zove, ni kog je roda i plemena, ni koji položaj zauzima, ni kojim se krstom krsti ili se ne krsti... U to ime, predajući vam ovaj zakon, ja se obraćam onome, od kojeg dolazi svako davanje blago i svaki dar savršen, s toplom molitvom da Crnu Goru uzme pod svoje nebesno okrilje...

(Besjeda Knjaza Nikole Petrovića povodom proglašenja Opšteg imovinskog Zakonika za Knjaževinu Crnu Goru, 26.04/08.05.1888.g., Glas Crnogorca br.18. Cetinje, 01.05.1888.).

Za izradu samoga djela ovog, koje je sad gotovo pred nama, ja sam bio srećan da u licu **g.dr Bogišića**, sina dične oblasti dubrovačke, nađem čojeka koji umljem svojim, naročito na ovom polju radnje, svijetli ne samo među prvim sinovima našeg naroda na jugu slavjanskom, nego svijetli i u redovima prvaka svjetske obrazovanosti. Njemu se ima zahvaliti, njegovoj učenosti, radljivosti i energiji... ovo remek djelo promišljenog, zrelog i solidnog zakonotvornog rada koje stoji na visini zahtjeva suvremenog zakonodavstva... utemeljenog na osnovama našeg narodnog prava... prema našim prilikama i potrebama, na načelima skladnosti između narodnog duha i života..."

(Besjeda Knjaza Nikole Petrovića povodom proglašenja Opšteg imovinskog Zakonika za Knjaževinu Crnu Goru, 26.04/08.05.1888., Glas Crnogorca br.18. Cetinje, 01.05.1888.).

Uz ovu dobro zasluženu hvalu, nek je izrečeno i javno priznanje svim onim ljudima, **članovima Velikog suda** našeg koji su svojim bogatim mnogogodišnjim iskustvom, svojim poznavanjem običaja, navika i naravi naroda našeg, svojim u praktici stečenim neposrednim opažanjem svega što se na pravosudnu struku odnosi, znatno pripomogli tvorcu ovoga našeg građanskog zakonika da mu djelo dobro pođe za rukom.

(Besjeda Knjaza Nikole Petrovića povodom proglašenja Opšteg imovinskog Zakonika za Knjaževinu Crnu Goru, 26.04/08.05.1888., Glas Crnogorca br.18. Cetinje, 01.05.1888.).

...Nije meni lako, gospodo, bilo riješiti da potezom pera zamijenim jedno najviše sudsko tijelo koje se skoro, nasljedstveno, izmjenjivalo na čelo pravde u našoj otadžbini od najdavnijih vremena. Sve do današnjeg dana, vršili su pravdu u ovoj zemlji naši najbolji junaci, vojvode, serdari i prvaci zemaljski, a

potonja riječ je bila nas gospodara. S njima su moji stari vršili prvdu pod krovom i pod `rastovima, pod vedrim nebom i logorima i taj isti način sudjenja zatekao sam i ja po njemu postupao.

Zasijedanje tih vršilaca pravde blistala su visprenim i zdravim razumnom gorštaka, gordošću slobodnih ljudi i ponosom Kuće i plemena – blistala su divnim narodnim nošivom i sjajnošću oružja, blistala su urodjenim krasnorječjem i pravdom, jer da nije tako bilo ko bi onda sačinjavao naš junački logor.

Pun najsrdačnije zahvalnosti i priznanja spram tih starih običaja i ljudi, ja se riješih evo da se š njima rastanem, jer duh vremena i potrebni razvitak države zahtijevaju danas druge ljude i druge junake – junake nauke i junake rada...

Što je to dijeliti pravdu junački: to je biti svjesno proniknut svetinjama pravde, to je biti nadahnut pisanim i nepisanim zakonima, to je neustrašivost sudije pred voljom samovolje ili usovnosti...

(Besjeda Knjaza Nikole I Petrovića, 07/20.12.1902. povodom proglašenja Nikoljdanskih – reformskih sudskih zakona, 06/19.12.1902).

Predsjedništvo Crnogorske Antifašističke Skupštine Narodnog Oslobođenja, na svojoj sjednici, na Cetinju, od 01. juna 1945. g., donijelo je

O D L U K U

O OSNIVANJU I UREDJENJU VRHOVNOG SUDA CRNE GORE

U odredbama čl.1–8 Odluke uređena je nadležnost, sastav, način odlučivanja i sjedište Vrhovnog suda.

(Službeni list NRCG, br.1/1945 od 10.07.1945).

Na temelju člana 3 Odluke o osnivanju i uređenju Vrhovnog suda Crne Gore, Predsjedništvo Crnogorske Narodne Skupštine, na sjednici održanoj na Cetinju, 01. juna 1945. g., donijelo je

O D L U K U

O IMENOVANJU PREDSJEDNIKA I SUDIJA VRHOVNOG SUDA CRNE GORE

Za predsjednika Vrhovnog suda Crne Gore imenovan je Savo Fatić, sudija Velikog Suda u penziji, a za sudije: Petar Krstajić, Petar Leković, Milutin Kalezić, Milenko Komatina, dr Božo Vukotić i Ilija Lutovac.

(Službeni list NRCG, br.1/1945 od 10.07.1945).